

POLITIČNE IN VARNOSTNE RAZSEŽNOSTI INFORMBIROJA**

Povzetek. Ob koncu II. svetovne vojne je vodstvo v Jugoslaviji prevzela Komunistična partija Jugoslavije (KPJ) ter po izvedbi volitev razglasila Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo. Pri oblikovanju svoje vladavine se je KPJ močno naslonila na Sovjetsko zvezo (SZ) ter se z njo povezala tudi gospodarsko in vojaško. Leta 1947 se je na predlog Stalina oblikovalo medpartijsko telo za posvetovanje in sodelovanje, znano kot informbiro. Čeprav je bila njegova funkcija predusem svetovna, ga je Stalin zlorabil za izvajanje »discipliniranja« komunističnih strank in posredno držav, kjer so bile te stranke na oblasti. Takšne razmere so pripeljale do prvega spora in s tem hude krize med komunističnimi partijami. Spor med SZ in Jugoslavijo je mogoče označiti za ideološkega, vendar je bistveno spremenil geopolitične razmere v Evropi in svetu. Rezultat spora je bilo povezovanje Jugoslavije z Zahodom, predusem z ZDA, ki so videle veliko priložnost za postopno razbijanje ideološko trdnega vzhodnega komunističnega bloka ter zmanjšanje območja neposrednega vpliva SZ. S svojo strateško lego je Jugoslavija predstavljala tudi pomemben teritorij za oblikovanje učinkovite obrambe v primeru sovjetske invazije na Zahod, saj je zapirala izhod SZ na Jadransko morje in smer proti Italiji. Te razmere je jugoslovansko politično vodstvo dobro izkoristilo, saj je Zahod Jugoslaviji namenil največjo nepovratno (finančno, gospodarsko in vojaško) pomoč v Evropi po koncu II. svetovne vojne. Hkrati se je z podpisom Balkanskega pakta leta 1953 Jugoslavija zelo približala severnoatlantskemu zavezništvu.

Ključni pojmi: hladna vojna, informbiro, mednarodna kriza, Balkanski pakt, Jugoslavija.

* Dr. Vladimir Prebilič, izr. profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani; dr. Damijan Guštin, direktor Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, docent na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Pregledni znanstveni članek.

Uvod

Konec druge svetovne vojne, v kateri je zmagala koalicija Združenih narodov, je v Jugoslaviji prinesel zmago enemu najmočnejših odporiških gibanj v Evropi, ki se je štiri leta za ceno velikih žrtev neprestano vojaško in politično upiralo okupacijskim silam Osi. V sočasni sporadični državljanski vojni je zaradi mednarodne geostrateške konstelacije, pa tudi uspešne politike njegovega vodstva in podpore Velike Britanije, zlasti pa Sovjetske zveze, gibanju uspelo doseči sporazum z emigrantsko vlado, ki je od okupacije države bivala v pregnanstvu v Kairu in Londonu, sporazum, ki je bil ključ za njegovo politično prevlado. S sporazumom je bila izločena celotna paleta sil, ki so sodelovale z okupatorjem, vključno z Mihajlovičevo jugoslovansko vojsko v domovini. Skupno vlado je sestavil Josip Broz Tito, voditelj t. i. narodnoosvobodilnega gibanja in ob Stalinu edini komunist na čelu katere od evropskih držav. Prevlado naslednikov odporiškega gibanja, organiziranih v Ljudsko fronto Jugoslavije, so potrdile volitve novembra 1945, ki se jih opozicija v zadnjem trenutku ni želela udeležiti, ker ni imela enakih možnosti nastopa v predvolilnem boju. Jugoslovanski politični vrh s Titom na čelu je po volilni zmagi razglasil ustavo, s katero je država dobila obliko t. i. ljudske demokracije; podobni so bili režimi, ki jih je Sovjetska zveza vzpostavila v vzhodni in jugovzhodni Evropi. To je pomenilo prevladujoč vpliv komunistov v politiki in državi ob sodelovanju nekaterih drugih voljnih političnih sil in popolno minorizacijo opozicije. Eden od pomembnih elementov, s katerim je nova oblast pritegnila množice, je bila tudi federalna ureditev, s katero so narodom dali nazivno nacionalne države; to je pritegnilo vse nesrbske narode. Hkrati se je Jugoslavija v zunanji politiki močno vezala na Sovjetsko zvezo. Z njo je sklenila vsebinsko bogat sporazum o prijateljstvu, dobivala je vojaško pomoč ter imela njeno podporo v diplomatskem boju za t. i. Julijsko krajino – sporno območje z Italijo. Z zahodnima zaveznicama, Veliko Britanijo in ZDA, je prišlo do močne ohladitve in celo prekinitve dejavnejših stikov, posebej v zvezi z vpletanjem Jugoslavije v grško državljansko vojno, jugoslovansko vojaško navzočnostjo v Albaniji, nerešenimi vprašanji pri izvajanju nacionalizacije, nerešenimi obmejnimi

vprašanji z Italijo (status Trsta) itd. Med ZDA in Jugoslavijo je prišlo do močnih zaostritev; izključene niso bile celo odkrite sovražnosti in vojaške konfrontacije. Za vrhunec zaostrovanja in naraščanja napetosti lahko štejemo sestrelitev dveh ameriških letal v jugoslovanskem zračnem prostoru avgusta 1946 v bližini Bleda, ki sta sledili vrsti izzivajočih kršitev jugoslovanskega zračnega prostora (Pirjevec, 1995: 155–170; Vodušek Starič, 1992: 308–426; Lees, 1997: 13–18).

Jugoslavija v sovjetskem taboru in informbiro

Svoje pridobitve – vzhodnoevropske države, v katerih je uspela s svojim vplivom vzpostaviti vladavine ljudskih demokracij – je Sovjetska zveza nadzirala neposredno, z vojaško navzočnostjo in podporo komunističnim partijam, ki so postale najpomembnejši deli političnega spektra. Na to območje je iz lastne ideološke opredelitve spadala tudi Jugoslavija. Leta 1946 si je Stalin zamislil oblikovanje nove medpartijske komunistične organizacije (prejšnja Komunistična internacionala je bila 1943 razpuščena), kjer bi potekali usklajevanje, sodelovanje in predvsem obveščanje ter izmenjava mnenj komunističnih partij. Septembra 1947 so se na ustanovnem sestanku v Varšavi sestala vodstva devetih komunističnih partij (KP Jugoslavije, KP Bolgarije, KP Romunije, KP Madžarske, KP Poljske, KP Francije, KP Češkoslovaške, KP Italije in KP SZ – Vsezvezne komunistične partije boljševikov). Rezultat posveta sta bili deklaracija o političnih izhodiščih in resolucija o organizaciji in delovanju novoustanovljenega *Informacijskega biroja komunističnih partij* (informbiro). Prvenstvena naloga organizacije je bila izmenjava izkušenj in zgolj v primeru potrebe usklajevanje dejavnosti komunističnih partij na podlagi vzajemnega soglasja (Gibianskii, 2004: 49–70; Režek, 2005: 9–20).

Stalinova politika do Jugoslavije je bila po metodah nekoliko drugačna kot politika do drugih vzhodnoevropskih držav, kjer je svojo oblast vzpostavil z vojaško zasedbo. Politično precej naivne jugoslovanske komuniste je na eni strani postavljajal kot zgled, po drugi pa si skušal Jugoslavijo podrediti na podobne načine kot druge države vzhodnega bloka: z nadzorom nad ekonomijo (npr. mešane družbe) ter z vplivom na njihovo zunanjo in notranjo politiko. Hkrati ga je občasno preveč goreča in samostojna balkanska politika jugoslovanskega državnega vrha jezila. Temu je hotel pozimi 1947/48 narediti konec z obnovitvijo stare zamisli iz leta 1944 o federaciji Jugoslavije in Bolgarije (Balkanske federacije), s čemer bi poslušna bolgarska KP lahko izničila vpliv jugoslovanskega vodstva. Pobudo je jugoslovansko vodstvo zavrnilo. 18. marca 1948 se je SZ odločila za umik vojaških in civilnih strokovnjakov iz Jugoslavije z obrazložitvijo, da so jugoslovanske oblasti do njih sovražne. Deset dni pozneje se je pritisk stopnjeval s pismom Stalina Titu. V njem je Stalin obtoževal vodstvo KPJ zahrbtnosti, dvoličnosti in neutemeljene kritičnosti do KP SZ. Hkrati je opozoril Tita, da je njegovo početje omejeno na ozek krog komunistične elite in da ljudstvo njegovega početja ne bi odobravalo. Bil je namreč globoko prepričan, da sta sam in predvsem KP SZ bolj pomembna prebivalcem Jugoslavije kot Tito in KPJ. Hkrati se je zanašal na podporo velikega dela funkcionarjev KPJ, saj so ti bili močno indoktrinirani s Sovjetsko zvezo in Stalinom kot idolom in zgledom (Dedijer, 1979, 1: 198–199, dok. 41).

Tito je takoj po prejemu Stalinovega pisma sklical sestanek CK KPJ, kjer

si je zagotovil popolno podporo ter uspel eliminirati člana CK KPJ Sretena Žujovića in Andrijo Hebranga, na katere se je zanašal Stalin¹ (Petranović, 1995: 248–250, zapisnik seje CK KPJ 9. 5. 1948). Hkrati so se sestali centralni komiteji vseh republiških partij ter druge komunistične organizacije v Jugoslaviji in tudi te so obsodile dejanja Stalina ter tovrstne obtožbe KP SZ. Stalin se je odločil za stopnjevanje pritiska. V novem pismu maja 1948 je KP SZ obtožila Tita in vodstvo KPJ, da je KPJ nelegalna in nelegitimna, da se oddaljuje od marksističnega modela organiziranja in vodenja partije in se približuje idejam Trockega, kar je bilo za Stalina poosebljenje politično nesprejemljivega in osnova za eliminacijo omenjenega politika in marksista. Obsodbe je Stalin kot sovjetsko stališče posredoval vsem članicam informbiroja. Preostale članice informbiroja so podprle sovjetsko stališče. Druga za drugo so pošiljale obsodilna pisma v Beograd ter zagovarjale izhodišča popolne avtoritete Stalina oziroma KP SZ in obsojale KPJ. KPJ ni imela niti možnosti, da bi predstavila svoje stališče in protiargumente (Dedijer, 1979, 1: 299–302; Pirjevec, 1995: 181–186; Biber, 1998: 597–604). 20. junija 1948 se je v Bukarešti začel drugi sestanek informbiroja, ki je imel na dnevnem redu razpravo o razmerah v KP Jugoslavije. Osem partij je ob koncu zasedanja sprejelo obsežno resolucijo *O razmerah v KP Jugoslavije*. V resoluciji so KPJ obsodili odmika od marksizma in leninizma na področju notranje politike, vodenja sovražne politike do SZ in njene partije, približevanje kapitalističnemu Zahodu, diskreditiranje sovjetskih civilnih in vojaških strokovnjakov, trockistično obnašanje do lastnih partijskih kolegov ter skrajno protipartijsko in protisovjetsko ravnanje najvišjih funkcionarjev KPJ (Dedijer, 1979, 1: 299–312, dok. 73). Informbiro je sicer še med zaostitvijo nadaljeval svojo politično dejavnost. Tako je novembra 1949 sprejel resolucijo »Jugoslovanska komunistična partija v rokah morilcev in vohunov«, v katerem so članice ugotovljale, da so Tito in njegovo najožje vodstvo izdali jugoslovanske interese, saj so izdali demokracijo in socializem ter se odkrito približali imperialističnim in kapitalističnim načelom Zahoda, zato je bil Tito skupaj z najožjim vodstvom označen kot vohunska skupina Zahoda, ki tajno uvaja ideje imperializma ter zavaja narode Jugoslavije (Vojvodić, 1989: 493–496).

Globalna varnostna razmerja v času »inforbirojske krize«

Sovjetska zveza in ZDA kot glavna protagonist in kreatorja političnih razmerij v Evropi in Aziji sta se po koncu II. svetovne vojne postopoma oddaljevali. Sodelovanje protihitlerjevske koalicije ni bilo mogoče, saj sta

¹ Hebranga in Žujovića so nato izključili iz KPJ, jima odvzeli mandata ljudskega poslanca ter ju sodno preganjali. Stalin je po nekem viru posredoval, da se ju izpusti (Petranović, 1995: 248–249, 662–663, dok. 37).

obe velesili imeli diametralne poglede na obnovo in razvoj družbenih sistemov in držav, ki so nastale po koncu vojne ali so bile osvobodjene. Izhodišča meddržavnega komuniciranja med SZ in ZDA leta 1946 so bila medsebojna strpnost in nevmešavanje v razmere na dokaj jasno določenih interesnih območjih tako ene kakor druge velesile ter izogibanje dejanjem, ki bi jih druga stran lahko razumela kot provokativna. Vendar tega izhodišča nista zmogli tudi uresničiti, ravno nasprotno, postopoma se je oblikovalo in poglobljalo medsebojno nezaupanje, iz česar se je izoblikoval nov koncept mednarodnih odnosov, ki ga danes opredeljujemo kot obdobje hladne vojne. Zanj sta bili značilni politika stalnega in ostrega soočanja na samem robu vojne ter politika stalne napetosti in pomanjkanja stikov med nasprotnima si sistemoma.

Sovjetska zveza z obstoječim razmerjem sil ni bila zadovoljna. Državljanске vojne v Grčiji ni sprejemala ravnodušno, dokaj agresivno je posredovala v Češkoslovaški ter si zagotovila lojalno vladu in s tem novo satelitsko državo v srednji Evropi, zapletlo se je pri razdelitvi Berlina z jasno izraženim nezadovoljstvom SZ s kompromisom, kar je sprožilo berlinsko krizo. Ameriško sprejetje Trumanove doktrine (obljuba pomoči narodom, ki bi jih »ogrožal« komunizem) in razglasitev Marshallovega načrta za podporo obnove v Evropi pa sta pomenila točko preloma v medsebojnih odnosih SZ in ZDA. Na jesenskem ustanovnem zasedanju informbiroja leta 1947 je Andrej Ždanov jasno opredelil dva svetovna tabora: socialističnega in imperialističnega. To in vedno bolj agresivna zunanja politika SZ je bilo dovolj, da je nacionalnovarnostni svet ZDA 30. marca 1948 sprejel odločitev o izvajanju vseh potrebnih ukrepov, s katerimi bo preprečena svetovna komunistična prevlada pod sovjetsko direktivo (Heuser, 1989: 7).

Temu je sledila velika sprememba v ameriški zunanji politiki, katere predhodnica je bila v ameriškem kongresu sprejeta Vanderbergova resolucija, s katero je bila prekinjena izolacijska politika in katera je Trumanovo administracijo pozvala, naj se ZDA pridružijo regionalnim in drugim dogovorom zahodnih industrijsko razvitih držav (Grizold, 1999: 64–65). Začelo se je obdobje tesnejšega sodelovanja in povezovanja z evropskimi državami. Slednje so že v letu 1947 začele dogovarjanje o tesnem vojaškem sodelovanju, ki je bilo sklenjeno s podpisom Bruseljske pogodbe marca 1948.² Kljub

---

² Organizacija Bruseljskega sporazuma je nastala kot posledica neuspešnih pogovorov med zahodno-evropskimi državami in ZDA o ustanovitvi obrambne organizacije. Sprva je bila ta organizacija zamišljena kot oblika sodelovanja zahodnoevropskih držav na vseh področjih, vendar ji je bil ta namen onemogočen, potem ko so bile ustanovljene številne druge evropske in širše regionalne organizacije. Ostal ji je predussem varnostno-politični vidik, ki pa v celoti ni bil nikoli realiziran, saj organizacija ni nikoli uspela razviti oboroženih struktur, ki bi bile sposobne realizirati pogodbene obveznosti (vojaško pomoč napačni državi). Leta 1954 je bila Organizacija bruseljskega sporazuma preimenovana v Zahodnoevropsko unijo, ki je od leta 2001 del EU (Areh, 1995).

temu so ustanovne države Velika Britanija, Francija ter države Beneluksa pogovore o vojaškem sodelovanju z ZDA nadaljevale. 26. junija 1948 je prišlo do prve neposredne konfrontacije med ZDA in SZ, ko se je začelo obdobje berlinske krize. Naslednji dan je bila Jugoslavija izključena iz informbiroja. Takšno časovno sovpadanje dogodkov je napovedovalo nadaljnje zaostrovanje, zato vojaška intervencija SZ v Jugoslaviji ni bila izključena (Vukadinović, 1981: 620).

Nevarnost vojaške intervencije

Jugoslovanski komunisti na oblasti so ideološki napad Sovjetske zveze dojeli kot vojaško ogrožanje Jugoslavije, torej ne le kot problem meddržavnih odnosov. Ker so uspeli preprečiti notranji spopad v svoji stranki, je kmalu zavladal strah, da bo Sovjetska zveza z vojaško silo odstranila uporno Titovo garnituro. 20. avgusta 1949 je Sovjetska zveza izročila noto, ki je bila po svoji vsebini prava napoved vojaške intervencije. Jugoslovanski državni vrh jo je kot tako tudi vzel in začel vrsto preventivnih ukrepov, npr. evakuacijo arhivov, mobilizacijo partizanskih enot (Bekić, 1988: 52–53). Prvi mejni incidenti so bili zabeleženi že julija 1948, do konca leta 1948 pa so se okrepili in intenzivirali. Običajno je šlo plitve vdore ali za streljanje na obmejne vojake (»graničarje«). Po jugoslovanski statistiki naj bi bilo v dveh letih 896 obmejnih incidentov, v katerih je umrlo 16 vojakov (Bela knjiga, 1951, str. 373–374).

Tabela 1: INCIDENTI NA JUGOSLOVANSKIH MEJAH MED LETOMA 1948 IN 1950

	1948	1949	1950
Jugoslovansko-madžarska meja	11	101	92
Jugoslovansko-romunska meja	0	37	147
Jugoslovansko-bolgarska meja	23	139	132
Jugoslovansko-albanska meja	29	96	59
SKUPAJ	63	373	430

Vir: Heuser, 1989: 218.

Oborožene incidente je spremljala prava diplomatska vojna, v kateri so sosednje države množično vlagale protestne note. Jugoslovansko vodstvo se je zateklo k diplomatski protiofenzivi. Tako je jugoslovanska stran pri vladi Albanije vložila 30 not, Bolgariji je izročila 25 not, Madžarski 27 in Romuniji 13 not (Bela knjiga, 1951: 371).

Notranja varnostna zagotovitev in priprave obrambe

Strah pred tem, da bi Sovjetska zveza pridobila močan vpliv v vladajoči partiji, kar bi pomenilo tudi razkol v državi, je vodil najožje jugoslovansko vodstvo v izvajanje notranje konsolidacije: prebivalcem Jugoslavije je – v nasprotju z dotedanjo prakso (pol)tajnega delovanja KPJ – temeljito javno pojasnila novonastale razmere. S tem so dobro relativizirali zelo intenzivno propagando, ki so jo lansirale SZ in zaveznice (Bela knjiga, 1951: 407). Z nobenimi od uporabljenih sredstev članicam informbiroja ni uspelo doseči notranjega razkola KPJ. Sestanki partijske organizacije pa so imeli še drug namen – ugotoviti vire nasprotovanja politiki vodstva. Tiste, ki niso jasno podprli KPJ, so prevzeli v obravnavo državni organi kot nasprotnike režima. Organi Uprave državne varnosti, jugoslovanska politična policija in varnostna služba obenem, so aretirali okoli 55.000 oseb. Večina aretacij je bila izvedena med jesenjo 1948 in pomladjo 1949. Približno 16.200 so jih internirali v posebej zanje postavljena koncentracijska taborišča na severnojadranskih otokih Goli (Goli otok) in Sv. Grgur, na Ugljanu ter v Bileči v Hercegovini – dve tretjini le s policijskim sklepom, preostale so sodno obsodili na večletne zaporne kazni. Tudi v oboroženih silah, Jugoslovanski armadi, je prišlo do podobne diferenciacije med oficirskim kadrom in celo vojaki (Marković, 1990: 23–32, 239–270, 385–386).

Obrambni položaj Jugoslavije se je z grožnjo z vzhoda zelo poslabšal. Od dotedanje navezanosti in odprtosti do držav ljudske demokracije se je njena vzhodna meja od avstrijske okupacijske cone do grške meje in celo do Skadarskega jezera spremenila v potencialno bojišče. Pričakujoč intervencijo sovjetskih in drugih vzhodnoevropskih sil se je Jugoslovanska armada morala pospešeno pripraviti na obrambo. Pričakovala je, da bo glavni udar prišel z odprtih ravninskih predelov Panonske nižine. Kot zelo nevarno izhodišče se je kazala tudi Albanija, kamor je Sovjetska zveza dovajala velike količine vojaškega materiala (Bekić, 1988: 35).

Jugoslovanske obrambne sile so temeljile na tradiciji zmagovite odporiške vojske v času druge svetovne vojne, vendar so bile sredi mirnodobnega urejanja in reorganizacij. Zaradi napetega položaja na zahodu, tudi po sklenitvi mirovne pogodbe z Italijo (tržaški problem) in jugu (državlanska vojna v Grčiji, v katero se je vpletala tudi Jugoslavija) je demobilizacija zajela manjši del vojske, tako da je to bila še vedno ena od najštevilčnejših vojsk v Evropi – razpolagala je z 32 divizijami. Vendar sta vojsko obremenjevala pomanjkanje težke oborožitve in slaba tehnična opremljenost, saj so sovjetske dobave zamujale, Jugoslavija pa vojaške industrije skoraj ni imela. Poleg tega pa je bil njen narodni dohodek zelo nizek, velik del pa ga je nova oblast usmerjala v pospešeno obnavljanje med vojno uničene infrastrukture in velike investicije v težko industrijo. Kljub temu je bil izdvajani del

narodnega dohodka za obrambo okoli 12%, med krizo pa se je dvignil na skoraj 22% državnega proračuna (Pirjevec, 1995: 277). Najprej so bile okrepljene obmejne enote, ki so zavarovale območje meje. Državna oblast je tudi podaljšala služenje vojaškega roka na tri leta, s čemer so število vojske dvignili na 370.000. Zaradi drugačnih pogojev obrambe je prišlo do vno-vične reorganizacije vojske. Okrepljeni so bili deli, ki so branili območja v Srbiji, Vojvodini in Slavoniji. Izvedeni so bili veliki manevri JA proti severnim mejam (Bekić, 1988: 55).

Jugoslovanska vojska je pričakovala glavni udar z madžarskega, romunskega in bolgarskega ozemlja. Zato je načrt zajemal umik na strateško osrednje območje države južno od Save in zahodno od Morave. Izdelani so bili načrti evakuacije živine, ljudi, zalog žita z najbolj ogroženih območij v Srbiji in Vojvodini ter Slavoniji (Vukmanović, 1971: 104–105; Bekić, 1988: 37). Obstajali so tudi radikalni načrti miniranja soteske Džerdap, tako da bi Donava poplavlila obsežne predele v Vojvodini, s čemer bi bilo onemogočeno napredovanje sovjetskih divizij.

Največja je bila sprememba v obrambni doktrini. Armadno poveljstvo se je spet vrnilo k doktrini partizanske ljudske vojne, s katero je tako uspešno kljubovalo v času druge svetovne vojne. Sredi leta 1949 je začelo ustanavljati teritorialnih enot, namenjenih obrambi ožjih območij in delovanju na zasedenih območjih. Tedaj je bilo ustanovljenih veliko partizanskih enot (leta 1953 je bilo 195 odredov v 30 grupah odredov, po oceni okoli 80.000 vojakov), formirani so bili Vrhovno poveljstvo partizanskih odredov Jugoslavije, republiški glavni štabi, izvedene personalne povezave najvišjih poveljnikov na območjih republik v koordinacijske odbore za ljudsko obrambo (Živković, 1986: 21–79). Vendar je kljub tem ukrepom treba poudariti, da je bila Jugoslavija med letoma 1951 in 1955 tretja največja oborožena sila v Evropi (pred njo sta bili samo SZ in Francija), saj je bilo neposredno pod orožjem med 310.000 in 400.000 vojakov; tega se je SZ tudi krepko zavedala (Bebler, 1990: 177).

Tabela 2: ŠTEVILO VOJAKOV SOVJETSKE ZVEZE, NJENIH SATELITOV IN JUGOSLAVIJE

	avgust 1950	november 1950	februar 1951	marec 1951	maj 1952	november 1952
SZ	2,500.000	2,500.000	2,500.000	2,500.000	2,500.000	2,500.000
Romunija	186.000	250.000	323.000	323.000	323.000	482.000
Bolgarija	94.000	130.000	266.000	291.500	291.500	291.500
Madžarska	70.000	125.000	125.000	142.000	142.000	142.000
Albanija	45.000	41.000	41.000	41.000	41.000	41.000
Jugoslavija	275.000	275.000	400.000	400.000	400.000	400.000

Vir: Heuser, 1989: 216.

Spomladi 1949 je imela SZ okoli Jugoslavije od sedem do devet divizij, medtem ko bi jih potrebovala vsaj 15, zato so sledili veliki premiki sovjetskih enot, hkrati pa je SZ naglo in močno okrepila armade Madžarske, Romunije in Bolgarije (Bekić, 1988: 86–88). Ocena zahodnih analitikov je bila, da bi SZ vojno intervencijo lahko začela spomladi 1950. Predvidevali so več možnosti: od napada Sovjetske zveze, sodelovanja ali samostojnega napada satelitskih držav do sprožitve gverilske vojne ali le nadaljevanja psihološke vojne s poskusom uboja Tita. Kot najverjetnejšo so ocenjevali sprožitev gverilske vojne (Bekić, 1988: 98). Iz pričevanja generala Bele Kiralyja, tedanjega poveljnika pehote madžarske vojske, je mogoče razbrati načrt, ki so ga preigravali na štabnih vajah (map-war game) januarja 1951 in je bil madžarski del generalnega načrta napada na Jugoslavijo, v katerem naj bi poleg sovjetske armade sodelovale še bolgarska, romunska, albanska, s kontingenti tudi poljska in češkoslovaška (Kiraly, 1982: 277, 284–285, 288; Bekić, 1988: 238).³ Po tem načrtu naj bi madžarske sile tvorile prvi ešalon, ki bi prebil jugoslovansko obrambo na črti med Donavo in Tiso ter vzporedno prek Drave v Slavonijo proti Zagrebu. Romunske sile naj bi enako nastopile v Banatu, vzhodno od toka Tise. Drugi ešalon naj bi tvorile sovjetske oklepne divizije, ki bi za madžarskimi in romunskimi silami prodrle do Beograda⁴ (Bekić, 1988: 238–239). ZDA so bile dokaj trdno prepričane v dve bistveni geostrateški prednosti Jugoslavije: velikost in sposobnosti njene vojske ter praktično neosvojljiv osrednji del države, kjer se razprostira Dinarsko gorstvo. To pa bi pomenilo dolgotrajno vojskovanje, pri katerem bi bili gospodarska in vojaška pomoč ZDA dovolj za vzdrževanje gverilskega vojskovanja v Jugoslaviji (Heuser, 1989: 102). Jugoslovanski obrambni koncept je temeljil na vzpostavitvi šibkejšega obrambnega pasu tik ob meji, ki so ga sestavljale mejne enote, ter je imel vlogo zadrževanja sovjetskih in satelitskih sil toliko časa, da je izvrši mobilizacija in odkrijejo poglavitne vpadne smeri: zagrebško-ljubljansko (severo-zahodno), osrednjo in južno, hkrati pa omogočale tudi manever sil v obrambi vseh treh smeri. Obramba naj bi bila aktivna, sile razporejene približno po tretjinah na vse tri smeri (11 pehotnih in 1 tankovska divizija; 12 pehotnih in 2 tankovski diviziji; 11 pehotnih in 1 tankovska divizija), v obmejnem območju pa naj bi se nadaljevala gverilska dejavnost (Terzić, 2005: 399–413).

Gospodarska vojna in naslonitev na Zahod

Gospodarske blokade in druge oblike ekonomskih pritiskov naj bi po pričakovanjih Stalina povzročile notranjepolitično destabilizacijo. SZ so

---

³ Ostaja vprašanje, koliko je ta načrt povezan s sovjetskim načrtovanjem splošnega napada na zahodno Evropo, ki naj bi se menda začel leta 1954 ali leta 1955. V tem primeru bi pomožni udar moral zajeti tudi jugoslovansko ozemlje za prodor skozi Ljubljanska vrata (glej Bekić, 1988: 238).

⁴ Hkrati je madžarska vojska gradila utrjeno obrambno črto v bližini meje z Jugoslavijo.

postopoma sledile vse članice informbiroja in pretrgale gospodarske, kulturne in diplomatske stike z Jugoslavijo.⁵ Preklicanih je bilo več kakor 50 različnih pogodb, sporazumov in dogovorov z Jugoslavijo, ki so prinašali veliko gospodarsko škodo. Obseg jugoslovanske menjave z vzhodnoevropskimi državami je v letih 1947 in 1948 znašal več kakor 52 % celotne zunanjetrgovinske menjave. Leto dni po objavi resolucije informbiroja se je menjava zmanjšala za 14 %, medtem ko je leta 1950 menjava med Jugoslavijo in vzhodnoevropskimi državami popolnoma zamrla. S tem je bila povzročena ogromna gospodarska škoda, ki je znašala okoli 430 milijonov dolarjev. K temu je treba prišteti še izjemno slabi kmetijski letini v letih 1950 in 1952. Vse skupaj je povzročilo velike težave v plačilni bilanci s tujino. Državi je v tistem obdobju grozila lakota (Kržavac in Marković, 1976: 186).

Prav gospodarska blokada je prisilila Jugoslavijo v iskanje gospodarskih stikov z Zahodom. Kljub temu so bile zahodne sile pri spremljanju krize med Jugoslavijo in SZ in morebitnim posegom vanj zadržane. V resnost konflikta niso verjele vsaj nekaj mesecev. Ko pa so ugotovile, da gre zares, so v tem videle možnost, da diskreditirajo Sovjetsko zvezo in dejansko poglobijo konflikt v nasprotnem taboru. Toda politika treh zahodnih držav (Velike Britanije, Francije in ZDA), pri katerih je jugoslovansko vodstvo zaprosilo za pomoč, je bila predvsem zadržana politika »*keeping Tito afloat*«, torej tolikšna podpora, da Tito obstane. Sprva so bili pripravljene pomagati tudi z orožjem, vendar šele po izbruhu oboroženega spopada (Bekić, 1988: 99, 100).

Med prvimi, ki so se odločili tudi za aktivno poseganje v politični in ideološki konflikt, so bile ZDA, čeprav so skupaj z Veliko Britanijo dvomile v avtentičnost spora med SZ in Jugoslavijo. Razlog temu je bilo konstantno pripravljane tako Velike Britanije kot ZDA na morebiten spopad s SZ, kjer sta obe razumeli Jugoslavijo kot sovjetsko platformo oziroma izhodišče za prodor na Zahod. Zato je bila Jugoslavija v vseh strateških vojaških načrtih ZDA in Velike Britanije označena kot sovražno ozemlje⁶ (Bebler, 1990:

⁵ Vlada NR Bolgarije je 1. 10. 1949 enostransko prekinila dogovor o prijateljstvu, sodelovanju in medsebojni pomoči, ki sta ga državi sklenili 27. 11. 1947 in je imel predvideno veljavnost 20 let. (Nota vlade FNRJ vladi NR Bugarske povodom jednostranog raskida Ugovora o prijateljstvu, suradnji i uzajemnoj pomoči od strane vlade NR Bugarske, Beograd, 13. 10. 1949; v Sultanović, 1991: 234–240). Temu zgledu je istega dne sledila Romunija, medtem ko se je za ta korak odločila Češkoslovaška že 12. 6. 1949.

⁶ V strateškem načrtu zahodnih sil, oblikovanem leta 1948 in imenovanem »*Doublequick*«, so zahodne sile predvidevale globok prodor vzhodnih sil čez celotno severno Italijo ter oblikovanje nepopustljive obrambne črte za Milanom. Temu naj bi sledila velika protiofenziva, ki bi prisilila sovjetske enote k umiku. Že ko se je začel odkriti spor med SZ in Jugoslavijo, Velika Britanija ni bistveno revidirala svojih obrambnih načrtov – načrt, znan kot »*Speedway*«, je konec leta 1948 Jugoslavijo še vedno prišteval v sovražni tabor; pri tem je Velika Britanija vztrajala vse do aprila 1949. Šele junija 1949 ter ob političnem pritisku ZDA je Velika Britanija spremenila svoj odnos do Jugoslavije. Posledično so britanski in ameriški vojaški načrtovalci – načrt »*Smartweed*« – ozemlje Jugoslavije vključili v obrambne načrte zahodnih sil (Bebler, 1990: 175).

174-175). Že v drugi polovici leta 1949 so se odnosi med ZDA in Jugoslavijo vidno izboljšali. Zato so se ZDA odločile za različne oblike gospodarske pomoči Jugoslaviji, ki so odločilno ublažile posledice izpada pridelkov zaradi suše, čeprav so bili izraženi tudi pomisleki o takšni pomoči sicer komunistični državi, kot je bila Jugoslavija.⁷ Odločitev je bila sprejeta unilaterarno. Kljub temu sta se tako ZDA kot Jugoslavija zavzemali za oblikovanje širše, multilateralne podpore in pomoči. Dosežen je bil kompromis, da se zagotovi Jugoslaviji gospodarska pomoč, vendar ne na unilateralni, temveč tripartitni osnovi. Tako oblikovan sporazum je Jugoslaviji zagotovil 120 milijonov dolarjev v enoletnem obdobju od leta 1951 do leta 1952⁸. Do avgusta 1953, ko so se odnosi med SZ in Jugoslavijo začeli znova normalizirati, je bila pomoč Zahoda, predvidena s sporazumom, že izčrpana. Celo več, politično vodstvo Jugoslavije je začelo z ZDA na osnovi bilateralnih pogajanj program nove pomoči, s katero je bilo predvideno zmanjšati hude posledice suš. ZDA so zagotovile pomoč v obsegu 920.000 ton pšenice, 477.000 ton koruze in 18.000 ton bombaža. Leta 1955 je bil med Jugoslavijo ter ZDA, Francijo in Veliko Britanijo sklenjen še nov tripartitni sporazum, ki je zagotovil Jugoslaviji dodatnih 151 milijonov dolarjev finančne pomoči. Na osnovi seštevka neposredne finančne pomoči je Jugoslavija med letoma 1951 in 1955 dobila 600 milijonov dolarjev pomoči, dodatnih 150 milijonov pomoči v hrani ter okoli 1,2 milijarde dolarjev različnih drugih oblik pomoči, med katerimi so vključene pošiljke orožja. Na ta način je celotna pomoč Zahoda Jugoslaviji dosegla okoli 3,5 milijarde dolarjev.⁹

Ali se vključiti v zahodne obrambne strukture ali ne?

V poglobitvi spora Jugoslavije s sovjetskim taborom so države na Zahodu videle priložnost dodatnega pritiska na Jugoslavijo, da bi odpravila komunistično vladavino. Še bolj so računale, da bo njen uspešen odpor deloval

⁷ Pomočnik zunanjega ministra ZDA je pred Odborom za zunanjo politiko ameriškega Kongresa zatrjeval, da finančna, diplomatska in gospodarska pomoč Jugoslaviji ne pomenijo odobravanja vladavine komunistične partije in tedanjih političnih elit v Jugoslaviji (Kržavac in Marković, 1976: 186).

⁸ Delež ZDA v strukturi pomoči Jugoslaviji je znašal 65 %, Velika Britanija je prispevala 23 % in Francija 12 %. V absolutnih zneskih je pomoč ZDA predstavljala 78 milijonov, Velike Britanije 27,6 milijonov in Francije 14,4 milijonov dolarjev (Bogetić, 2000: 296).

⁹ Dejanski obseg vse prejete pomoči Jugoslavije je lažje razumeti, če jo primerjamo s pomočjo tednjega programa, znanega kot Marshallov plan, ki je potekal med letoma 1948 in 1951. Prek te oblike pomoči, ki so jo ZDA po II. svetovni vojni namenile uničeni Evropi, je Velika Britanija prejela 2,8 milijarde, Francija 2,4 milijarde in območje Zahodne Nemčije 1,3 milijarde dolarjev. Druge zahodnoevropske države – Nizozemska, Belgija, Luksemburg, Norveška, Danska, Avstrija in Grčija – so skupaj dobile 3 milijarde dolarjev pomoči. Na osnovi tega lahko ugotovimo, da nobena zahodnoevropska država ni prejela večje pomoči kot Jugoslavija prek tripartitnega programa in bilateralne pomoči ZDA v istem obdobju. Celotno sedem na koncu omenjenih držav ni doseglo obsega pomoči, kot je znašala pomoč samo za Jugoslavijo (Bogetić, 2000: 318).

kot zgled za katero od satelitskih držav, torej za nadaljnjo oslabitev komunističnega bloka. Kljub temu pa so vsaj ZDA deloma obsodile SZ grobega in nedopustnega vmešavanja v notranje zadeve Jugoslavije. To se je izkazalo pri podpori kandidaturi Jugoslavije v OZN, ko je bila Jugoslavija na četrtem rednem zasedanju v drugem krogu glasovanja Generalne skupščine OZN 20. oktobra 1949 izvoljena v Varnostni svet OZN kot nestalna članica, čeprav so temu nasprotovale vse države vzhodne Evrope, saj so kandidirale Češko-slovaško.¹⁰ Potem ko je Jugoslavija Generalni skupščini predstavila svoj spor s Sovjetsko zvezo in njenimi zavezniki, je izvolitev za nestalno članico Varnostnega sveta pomenila pomemben politični uspeh Jugoslavije v boju proti njeni popolni osamitvi.¹¹

Glede na zaostritev razmer in vedno večjo verjetnostjo vojaške intervencije SZ v Jugoslaviji se je jugoslovansko vodstvo po daljšem oklevanju le odločilo, da zahodne sile zaprosi za orožje. Jugoslavija je prek diplomatskih poti ZDA dala jasno vedeti, da bi morebitno ponujeno orožje sprejela. Hkrati je tudi Zahodu, predvsem Veliki Britaniji, postalo jasno, da spor med SZ in Jugoslavijo pomeni realno grožnjo evropskemu miru in varnosti, zato so se spremenili tudi strateški načrti evropskih sil in posledično tedaj oblikovanega severnoatlantskega zavezništva. Konec leta 1949 so ameriški in britanski vojaški analitiki Jugoslavijo prištevali med najbolj »konfliktna« območja na svetu – poleg Zahodne Nemčije, Grčije in indokitajskega polotoka. Februarja 1951 so ameriški strategji postavili hipotezo, da bi izguba območja Jugoslavije in Grčije pomenilo zlom obrambe zahodnih sil v primeru napada SZ in njenih zaveznikov. Na osnovi te ocene je predsednik Truman decembra 1950 zaprosil Kongres, naj odobri vojaško pomoč Jugoslaviji (Bebler, 1990: 176). Po daljšem razpravljanju – v amerškem Kongresu sta se oblikovala dva nasprotujoča si pogleda na vojaško pomoč Jugoslaviji – je le prevladala odločitev, da se Jugoslaviji zagotovi vojaška pomoč. Ker pa je bilo vprašanje politično izjemno sporno, so se ZDA odločile za dodatno usklajevanje z Veliko Britanijo in Francijo, kar je pripeljalo do oblikovanja nove tripartitne komisije (Bekić, 1988: 278–280). Odločitev evropskih sil in ZDA je temeljila na strategiji periferialne obrambe, ki se je oblikovala v vodstvu Nata. Ta strategija je videla evropsko bojišče kot t. i. podaljšan vrat steklenice, katere največji del in jedro je teritorialno predstavljala SZ, medtem

¹⁰ Višinski, tedanji minister za zunanje zadeve SZ, je v svojem nastopu na tiskovni konferenci 18. oktobra 1949 obtožil Zahod za spletkarjenje in nespoštovanje dogovorov. Izvolitev Jugoslavije v Varnostni svet OZN je označil za poskus ponižanja SZ pred svetovno javnostjo in vmešavanje Zahoda v razmere na interesnem območju SZ (Sultanović, 1991: 477–478).

¹¹ Govor dr. Aleša Beblerja, člana delegacije FNRJ, na »308. zasedanju Prvog komiteta (za politična pitanja) IV. Redovnog zasedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o antijugoslavenskoj kampanji albanske vlade, povodom razmatranja grčkog pitanja«, New York, 2. 11. 1949, v Sultanović, 1991: 477–478.

ko je vrat steklenice predstavljala Zahodna Nemčija in se je končal v Španiji. Vsa morja okoli evropske celine so bila že pod nadzorom zavezništva, kar je vodilo sovjetske vojaške načrtovalce k morebitni invaziji po kopnem. V tem primeru bi zavezništvo potrebovalo okrepljeni krili, ki bi prodirajoče sovjetske enote prek ozemlja Zahodne Nemčije lahko napadle v bok. Zato je bil položaj Jugoslavije za Nato izjemnega strateškega pomena

Vsa pogajanja, ki so potekala okoli dobave orožja Jugoslaviji, so bila strogo zaupna.¹² Oktobra 1950 je bila dokončno oblikovana tripartitna vojaška komisija za pomoč Jugoslaviji. Sestavljena je bila iz častnikov generalštabov držav podpisnic, ki so bili dolžni pripraviti postopke in načine za transport orožja v Jugoslavijo. Večina Jugoslaviji dostavljenega orožja je bilo ameriškega, in sicer iz vojaških skladišč v Zahodni Nemčiji. Prva pošiljka je v Jugoslavijo prispela septembra 1951. Sledilo je nenehno pošiljanje orožja vse do leta 1955, ki pa ni bilo brezpogojno. ZDA so že ob oblikovanju sporazuma nakazale svoje videnje sodelovanja. To je vključevalo prejudiciranje namestitve doniranega orožja ter sprejetje skupine ameriških vojaških svetovancev na ozemlju Jugoslavije. Kljub temu pa se jugoslovansko vodstvo ni odločilo za formalno oziroma obvezujoče sodelovanje niti do ZDA niti do Nata, čeprav naj bi se predsednik Tito strogo tajno Tito obvezal, da bo z Zahodom tesno sodeloval in zagotovil tudi vojaško sodelovanje Jugoslavije na strani Zahoda v primeru napada SZ oziroma začetka III. svetove vojne.

Vojaška pomoč Zahoda Jugoslaviji se je kmalu začela odražati tudi v diplomatskih krogih in strateških premislekih. Septembra 1951 je vrhovni poveljnik Natovih sil v Evropi (SAECUR) ukazal premakniti obrambo na reko Sočo ter s tem v obrambne načrte neposredno vključil tudi Jugoslavijo, ki naj bi s pomočjo lastnih sil onemogočala prodor sovjetskih sil in zaveznic čez ozemlje Slovenije. V te namene so bili izvedeni premiki treh zavezniških korpusov – vsak v sestavi štirih divizij. Ameriški vojaški vrh je leta 1952 že izdelal načrte za namestitev njihovih enot v Jugoslaviji, pri čemer so razmišljanja že obsegala morebitno uporabo nuklearnega orožja za ustavitev morebitnega sovjetskega prodora. Ker je Jugoslavija konec leta 1951 že razpolagala z obsežnimi količinami zahodnega orožja, so ZDA začele razmišljati o razširitvi severnoatlantskega zavezništva. Na seznamu so se znašle Grčija, Turčija, Španija in Jugoslavija. Vendar temu predlogu dve državi izrazito nista bili naklonjeni – Velika Britanija in Italija, zato sta

---

¹² Razloga za tako visoko stopnjo tajnosti sta bila vsaj dva: prvi se je nanašal na razmere znotraj Jugoslavije, saj politično vodstvo ni hotelo tvegati razglasitve sodelovanja z »buržoaznimi« in kapitalističnimi državami, ki so bile ideološki nasprotnik. Prav tako se je jugoslovansko vodstvo zavedalo, da bi javno priznanje sodelovanja z Zahodom lahko spodbudilo Stalina k vojaški intervenciji v Jugoslaviji. Drugi razlog tajnega sodelovanja je treba iskati v samih državah podpisnicah sporazuma, saj bi le s veliko težavo njihovi politiki prepričali svoje državljane o pomoči prav tako zakoreninjeni predstavi ideološkega nasprotnika – komunistični državi.

si prizadevali preprečiti širitve. Kljub temu pa bi Jugoslavija lahko dosegla članstvo v Natu, če bi si za to prizadevale politične elite, kakor se je to zgodilo v primeru Grčije in Turčije, ki sta postali članici leta 1952 (Bebler, 1990: 178). Leta 1952 so tri članice Nata ocenile, da je prišel trenutek za pridobitev jugoslovanskega vodstva za Nato. Hkrati ko so mu sporočile, da prihaja velika količina strateško pomembnega orožja (200 tankov, težko topništvo in v perspektivi nadzvočni lovci), so ga pozvale k vojaškemu sodelovanju. Tito je sam 19. julija 1952 sporočil, da bi sprejel pogovore o izrabi te obsežne vojaške pomoči. Dejansko se je že načelnik generalštaba Jugoslovanske armade Koča Popović v maju in juniju 1951 pogovarjal s šefom generalštaba vojske ZDA Omarjem Bradleyjem tudi o sklenitvi obrambne zveze. Cilj teh pogovorov je bilo tesnejše vojaško sodelovanje Jugoslavije v strukturah zveze Nato. Čeprav sta obe strani vložili veliko diplomatskih naporov, do končnega dogovora ni prišlo. So pa pogajanja pripeljala do sklenitve kompromisa, ki ga predstavlja podpis Sporazuma o prijateljstvu in sodelovanju med Jugoslavijo, Turčijo in Grčijo februarja 1953 v Ankari. Prav ta sporazum je bil osnova za še poglobljeno diplomatsko sodelovanje med omenjenimi državami ter za pritisk Zahoda, predvsem ZDA, da bi bilo sodelovanje Jugoslavije v strukturah Nata še aktivnejše. Na ta način je bila 9. avgusta 1954 na Bledu podpisana pogodba o oblikovanju jasnega obrambnega zavezništva, ki je poznana kot Balkanski pakt¹³ (Bogetić, 2004: 304–305). Jugoslovanska zunanja politika se je, potem ko je rešila še tržaško vprašanje s sporazumom o razdelitvi spornega ozemlja, gibala v smer, da se ne veže ne na sovjetski blok ne na zahodni; ne vojaško ne ekonomsko. Vendar se ni bila pripravljena njihovi odreči gospodarski in vojaški pomoči, ki pa so jo ZDA pogajevale s strateško povezavo z zahodnimi obrambnimi strukturami. V ta kontekst je sodila tudi postopna ohladitev vojaškega dela Balkanskega pakta, kar je leta 1955 privedlo do tega, da je bil Balkanski pakt le še na papirju (Bogetić, 2000: 235–236). Jugoslavija je na podlagi strategije ekvidistance do obeh blokov začela iskati novo pot v povezovanju z novimi državami tretjega sveta.

¹³ Balkanski pakt je bil mišljen kot oblika posrednega vojaškega sodelovanja med Jugoslavijo in Natom. Sporazum predstavlja 14 členov in je ostal vedno veljaven do konca Jugoslavije. Sprva je bil sklenjen za dobo dvajsetih let, čemur je sledilo samodejno podaljševanje, če ena izmed treh držav pogodbenic ne bi sporočila prenehanja veljavnosti (13. člen). Ker se to do danes ni zgodilo, pogodba o Balkanskem paktu vsaj pravno še vedno velja. Sicer je pogodba osnovana na 51. členu UL OZN oziroma neodtujljivi pravici do individualne ali kolektivne samoobrambe in v svojem II. členu utemeljuje napad na eno državo kot napad na vse podpisnice. Zato se pričakuje skupno oblikovanje odgovora v primeru agresije. 4. člen opredeljuje kot najvišji organ stalni svet, ki ga sestavljajo ministri za zunanje zadeve držav podpisnic in se sestaja najmanj dvakrat na leto. Odločevanje v stalnem svetu je veljavno samo v primeru konsenza. Za nemoteno delovanje je bil oblikovan tudi stalni sekretariat, ki pa ni nikoli zaživel. Kot posvetovalni organ je bila predvidena medparlamentarna skupščina v sestavi 20 predstavnikov vsakega parlamenta držav podpisnic sporazuma (*Treaty of Alliance*, 2006: 1–5; Terzić et al, 2005).

Sklep

Zaostritev odnosov med SZ in Jugoslavijo leta 1948 ni bilo naključje. Stalin je sistematično in skrbno organizirano izvajal pritisk na Zahod ter – zavedajoč se vojaške premoči – poskušal razširiti sovjetsko interesno sfero. Jugoslavija je bila zgolj regionalno »bojišče« v hladni vojni, vendar pomembna geostrateška točka, prek katere bi SZ dobila neposreden dostop do Jadranskega morja ter s tem v osrednje Sredozemlje. S tem bi se povsem izjalovil geostrateški načrt ZDA, ki so s sklepanjem bilateralnih in multilateralnih pogodb ter oblikovanjem različnih zavezništev hotele globalno izolirati SZ ter skleniti obroč okoli komunističnega prosovjetskega območja.

Meddržavni spor med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo je, maskiran v ideološki spor med dvema komunističnima partijama, daljnosežno vplival na strateško situacijo v Evropi, čeprav ni zasenčil soočenja obeh blokov v Srednji Evropi. Toliko pomembnejši je bil spor za Jugoslavijo. Pričakovanje intervencije Sovjetske zveze je, podobno kot na civilnem področju, tudi na vojaškem področju sprožilo veliko upravno-organizacijskih in doktrinarnih sprememb, s katerimi se je Jugoslovanska armada odzivala na strateške premike v vojaško-političnem položaju države. Vendar pa je bila najpomembnejša posledica krize politična osamosvojitve Jugoslavije in podlaga za njeno nekoliko večjo odprtost do Zahoda, s čemer je postala tista, odkoder so prihajale nove zamisli o socializmu (kar je danes nepomembno) in predvsem vzpostavila Jugoslavijo zunaj blokov, kar ji je omogočilo sooblikovanje gibanja neuvrščenih. Bebler (1990: 176) opozarja na dokončno definiranje vplivnih območij v jugovzhodni Evropi ter na diplomatsko-psihološki pomen posredovanja vojaške pomoči Zahoda Jugoslaviji. Nedvomno je takšna pomoč okrepila jugoslovanske politične elite pri nepopustljivi drži nasproti pritiskom SZ in njenih zaveznic, hkrati pa jim je omogočila izvedbo dodatne notranje konsolidacije, ki ni počivala samo na represiji, temveč je dokazovala veliko diplomatsko spretnost in lajšala dokaj slabe življenjske razmere slehernemu državljanu. Obenem je Tito uspel notranje poenotiti Jugoslavijo, za nekaj časa premagati velike nacionalne, gospodarske in etnične razlike med posameznimi republikami ter s svojo avtoriteto omogočiti varno sobivanje različnih kultur v eni državi.

LITERATURA

- Arah, Metka (1995): Evropska unija - vizija političnega združevanja. *Zbirka Preobrazbe*, Arah Consulting, Ljubljana.
- Bebler, Anton (1990): The U.S. Strategy and Yugoslavia's Security. V: Simić, Predrag (ed.) *American and Yugoslav Views on the 1990's: American and Yugoslav Views on Federalizm, Pluralism and Reform* - International, Regional and Bilateral Aspects, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, str. 173-192.
- Bekić, Darko (1988): *Jugoslavija u hladnom ratu: odnos s velikim silama 1949-1955*. Zagreb, Globus.
- Bekić, Darko (2000): The Balkan Pact: the Still-born of the Cold War. V: *Jugoslavija v hladni vojni / Yugoslavia in the Cold War*. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, Toronto, University of Toronto.
- Bela knjiga o agresivnim postopcima vlada SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Romunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji (1951): Beograd, Ministarstvo inostranih poslova FNRJ.
- Biber, Dušan (1986): Britanski diplomati o sporu Tito-Stalin in petem kongresu KPJ. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 26, 1986, 1-2, str. 151-182.
- Biber, Dušan (1998): Titov izziv Informbiroju v analizi CIA: (prvi večji razkol v satelitskem imperiju Sovjetske zveze). V: *Zgodovinski časopis*, 52, 1998, 4, str. 597-604.
- Bogetić, Dragan (2000a): Western Economic and Military Aid to Yugoslavia during the Conflict with the Cominform. V: *Jugoslavija v hladni vojni / Yugoslavia in the Cold War*. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, Toronto, University of Toronto.
- Bogetić, Dragan (2000b): *Jugoslavija i Zapad 1952-1955: jugoslovensko približavanje NATO-u*. Beograd, Službeni list SRJ.
- Borak, Neven et al (2005): *Slovenska novejša zgodovina, 2*. Ljubljana, Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino.
- Čepič, Zdenko (2000): Spor z Informbirojem in jugoslovanska kmetijska politika. V: *Jugoslavija v hladni vojni / Yugoslavia in the Cold War*, Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino; University of Toronto, str. 319-338.
- Dedijer, Vladimir (1979): *Dokumenti 1948*, 1. Beograd 1979.
- Gibianskii, Leonid (2000): The Soviet-Yugoslav Clash. Historiographic Versions and new Archival Sources. V: *Jugoslavija v hladni vojni / Yugoslavia in the Cold War*. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, Toronto, University of Toronto.
- Grizold, Anton (1999): Evropska varnost. *Knjižna zbirka Teorija in Praksa*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Heuser, Beatrice (1989): *Western Containment Policies in the Cold War: The Yugoslav Case 1948-1953*. New York, Routledge Press.
- Kalodera, Marko (1986): *Vojni pravosudni organi i organi pravne službe JNA*. Beograd, Vojnoizdavački i novinski centar JNA.
- Kiraly, Bela (1982): The Aborted Soviet Military Plans against Tito's Yugoslavia. V: *At the Brink of War and Peace: The Tito-Stalin Split in a Historical Perspective*. New York, Distributed by Columbia University Press.

- Kiraly, Bela (1995): *The Hungarian Army under Soviet Control*. In: *20th Century Hungaria and the Great Powers*. New York, Columbia University Press.
- Kržavac, Savo, Dragan Marković (1976): *Informbiro, kaj je to? Jugoslavija je rekla ne*. Ljubljana.
- Lees, Lorraine M. (1997): *Keeping Tito Afloat: the United States, Yugoslavia and the Cold War*. University Park Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press.
- Matović, Ivan (2001): *Vojskovođa s oreolom mučenika: povest o generalu Arsu Jovanoviću načelniku Vrhovnog štaba NOVJ i njegovoj tragičnoj sudbini*. Beograd, Vojska, Vojnoistorijski institut.
- Miljanić, Gojko (1988): *Kopnena vojska. 1*. Beograd, Vojnoizdavački i novinski centar.
- Peti kongres Komunistične partije Jugoslavije (1948)* Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Pirjevec, Jože (1995): *Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj ter razpad Karađorđevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper, Lipa.
- Režek, Mateja (2005): *Med resničnostjo in iluzijo: slovenska in jugoslovanska politika v desetletju po sporu z informbirom: 1948–1958*. Ljubljana, Modrijan.
- Terzić, Milan et al (ur.) (2005): *Balkanski pakt 1953/1954: zbornik dokumenata*. Beograd, Vojnoistorijski institut.
- Vodušek Starič, Jerca (1992): *Prevzem oblasti 1944–1946*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Vojvodić, Mihailo (ur.) (1989): *Dokumenti o spolnoj politici Socialističke federativne republike Jugoslavije. God. 1949*. Beograd, Jugoslovenski pregled.
- Vukadinović, Radovan (1981): Svet po drugi svetovni vojni. V: *Svetovna zgodovina*, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 620–640.
- Vukmanović, Svetozar – Tempo (1971): *Revolucija koja teče: memoari*. Beograd, Komunist.
- Živković, Miljenko (1986): *Teritorijalna odbrana*. Beograd, Vojnoizdavački i novinski centar.
- Treaty of Alliance, Political Cooperation, and Mutual Assistance Between the Turkish Republic, the Kingdom of Greece, and the Federal People's Republic of Yugoslavia (Balkan Pact), August 9, 1954 (2006), The Avalon Project at Yale Law School, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/intdip/formulti/eu002.htm>, 23. 7. 2006.